

Stále jen kupředu se vracet

JAN ŠTOLBA

„Tati, a dál? Slyšíš? Jak to bylo dál?“ – Otec se probral a ospalým hlasem pokračoval: „Od vysokého kastelu na zádi přicházel menší muž statné postavy. Byl to kapitán lodi a při pohledu na něho ustoupili námořníci až ke střednímu stožáru... Señor Martin Alonso Pinson nás přišel navštívit... Kapitánův hlas nezněl... nijak přívětivě... Spatřil jste snad už zemi? Z hloučku námořníků u hlavního stěžně se ozvala... jakási poznámka...“ – „Tati, jaká poznámka? Tati, slyšíš?“ – Jenže otec, který se právě vrátil z práce, při čtení nezadržitelně usínal. Hučení vln a pleskání napjatých plachet přecházelo ve zpomalující šepot, jenž ustával. Už jsem sice uměl číst, ale bichle Františka Běhouнка *Mořeplavci a objevitelé* s nádhernými obrázky byla přece jen velké sousto. K tomu jsem někoho potřeboval. Otec však byl unaven – mezi mnou a neskutečnými příběhy stála jeho únava a dobrodružství se měnilo v šepot, který se vytrácel.

V dávné knize jsem poprvé narazil i na fantastické jméno Fernão de Magalhães. Četl jsem

jméno mořeplavce, jehož výprava poprvé objevila svět, foneticky, tedy „Ma-gal-ha-es“. Můj soused a kamarád z horního patra však poučeně vyslovoval „Magaljenč“! Jméno znělo o to záhadněji. Dodnes nevím, jak se čte doopravdy. Každopádně Magalhães fascinoval víc než chudák Kolumbus, jenž doplul, kam neměl, a ani o tom nevěděl. Kdežto Magalhãesova plavba, to byla věštba – pocit, že nevím, kam pluji, ale vím, že se vracím, musel být neskutečný.

Možná podobné chlapecké okouzlení dovedlo po letech básníka Petra Hrušku až ke knize *První zpráva o cestě kolem světa* Antonia Pigafetty. Tento rytíř a dobrodruh byl jeden z osmnácti přeživších členů Magalhãesovy výpravy, kteří po tříleté plavbě dorazili zpět do Sevilly s prostou zvěstí, že svět byl obepnut, „že Země nemá okraje, a tedy spočínat“ – jak se praví v nové sbírce Petra Hrušky *Spatřil jsem svou tvář*, která je podivuhodnou básnickou variací na Pigafettův spisek, imaginativně pitoreskní, a přitom zneklidňujícím způsobem soudobou.

V první části sbírky Hruška vymýšlí vlastní mystifikační zprávu o cestě vpřed, a tedy vlastně zpátky. „Bedny se zrcátka se překotily (...) Spatřil jsem svou tvář/ Spatřil jsem svou tvář tolikrát, až jsem couvnul“. To je jedna z ústředních metafor sbírky. V rozsáhlých cetkách, jež mají být pragmaticky vyměněny za domorodé poklady, se hned zkraje plavby zjevjí lidská podoba na tolik způsobů, až zamrazí: člověk objevitel, ale i člověk kořistník, bezelstný nahý divoch i vychytralý dobyvatel, člověk okouzlený mnohostí světa

i člověk uřknutý chtivostí, potřebou zvítězit či jen přežít, anebo člověk stigmatizovaný okolnostmi, do nichž se narodil. Až jsem couvnul – jenže na téhle plavbě couvnout nelze. Pojmy „kupředu“ a „návrat“ získávají nové významy. Podobnou cestu už nikdy nikdo nevykoná, tvrdí nakonec Pigafetta a člověk tiše závidí. Tyto věci se dějí vždy jen jednou – poprvé a naposled ztrácí svět takhle velkolepě před člověkem svou nevinnost.

Nejprve tedy člověk spatřil svou tvář a mimoděk zahlédl svou zarážející, děsivou mnohost. O pár stran dál, v textu o domorodcích na pobřeží ostrova, jenž se zprvu zdál neobydlený, narazíme na myšlenkový protipól: „Dosud se domnívali/ že jsou jediní na světě.“ To je druhá univerzální metafora sbírky. Malé děcko se zprvu chová jako infantilní sobec. Narodilo se s představou, že je jediné na světě a celý svět – stejně jako obrovský prs se sladkým mlékem, co se vždy snese shůry, jen co dítě zavřeští – patří jen jemu. Každá tlupa, kmen, národ jsou nejprve přesvědčeny o své jedinečnosti. I plavci, ač přišli objevovat mnohost, žijí v představě své jedinečnosti. Oni jsou přece vyvolení k tomu získat zlato, koření, všechno a obrátit divochy na svou věru, přesvědčit je o své představě o světě. Dětská iluze vlastní jedinečnosti provází lidskou tlupu dodnes.

Mezi těmito démony, přízrakem *mnohosti* člověka a přesvědčením o vlastní *jedinečnosti*, se rozkládá celá sbírka se svými fantastickými, bizarními, exotickými, překvapivými vizemi, stavějícími naše vědomí o světě na hlavu. Krále

jednoho ostrova se nikdo nesmí dotknout – jinak se ztratí vše, úplně vše... Jinde zajatci nechtějí být propuštěni ze zajetí. Anebo: „Útočili tak mizerně/ až to uráželo“. Neudiví, když jednoho pitoreskního rána samo „slunce mělo výraz začátečnicka“. A na okolním válečném poli plném raněných „bylo dobře vidět, jak všichni bývali dětmi“.

Protože cestujeme-li kupředu ke starší, zároveň se též vracíme k dítěti, jímž jsme byli na počátku. K dítěti s jeho hladovým křikem, ale i nahotou, s níž se vydává blaženému vanutí světa. „Chodí nazí,“ ozývá se ve sbírce zas a znova. Divoši chodí nazí bez ostychu před oblečenými mořeplavci a jejich nahá bezbrannost baví, zaráží, zneklidňuje. Jaké jsou jejich „zbraně“? Máme jim věřit jejich nahotu? Co se za ní skrývá? Opravdu nic? Možná opravdu nic. Možná, že nevinnost, nezáludnost, vydanost, mírumilovnost jsou přece jen tím, čím jsou. Tolik tváří člověka – a jedna nahota.

Pigafettův spisek je bezděčnou zprávou o člověku po všech jeho stránkách, od těch obdivuhodných a fascinujících přes bizarní až po odpudivé. Po pěti stech letech Pigafetta našel svého Hrušku, který ho po svém básnický doplnil a zkusil jeho zprávu posunout k povznášejícímu tajemství a lidské „začátečnické“ nahotě.

„No a dál? Jak to je dál? Slyšíš?“ – „Z hloučku na zádi se ozvalo nespokojené mumláni, ale nikdo si netroufal...“ – „Netroufal co?“ – „... oprít se rozkazu...“ – „A pak?“ – „Námořníci se pomalu... rozcházel...“

Autor je hudebník, básník a literární kritik.